

WSTĘP

Pojęcie Górnego Śląska stosunkowo późno pojawia się w źródłach i wiąże właściwie dopiero z połową XV w. Wcześniej tereny te od głównego miasta zwano Opolszczyzną, zaś panujący tu książęta zwani byli opolskimi. Ten też termin (książęta opolscy, a nie górnośląscy) - zdaniem profesora Kazimierza Jasińskiego - jest bardziej uzasadniony. Jednocześnie obserwujemy ostatnio swoisty renesans terminu "Górny Śląsk". Wiele instytucji, towarzystw przybiera przymiotnikowe nazwy pochodzące od tego terminu, rozciągając swoją działalność lub identyfikując się z historyczną Opolszczyzną.

Na historycznym Górnym Śląsku funkcjonują dziś przynajmniej dwa główne ośrodki: Opole i Katowice, stanowiące centra administracyjne. W świadomości Polaków pojęcie "Górny Śląsk" związane jest partykularnie z obecnym Górnośląskim Okręgiem Przemysłowym, czyli województwem katowickim, podobnie jak pojęcie "Opolszczyzna" ograniczane jest do województwa opolskiego. Dominującą rolę na całym historycznym obszarze zdaje się dziś odgrywać, niewątpliwie z racji swej roli gospodarczej, jego wschodnia część.

Po drugiej stronie naszej południowej granicy - w Republice Czeskiej - również funkcjonuje terytorium zwane "Śląskiem" ("Slezsko"), z historycznym centrum w Opawie, podkreślając już samą nazwą dawną jedność ziem pozostających obecnie w dwóch organizmach państwowych. Znalazło to odbicie w herbie Republiki Czeskiej, zawierającym również godło Śląska. Nie zapominając o historii i o tradycji, uwzględniając również obszar Opawszczyzny, który został ujęty w niniejszym opracowaniu, zdecydowano się na zastosowanie w tytule określenia "Górny Śląsk".

Na Górnym Śląsku mówić można o dwóch głównych liniach panującego tu rodu Piastów: opolskiej oraz cieszyńsko-oświęcimskiej. Profesor K. Jasiński doliczył się łącznie 151 Piastów górnośląskich, wobec 260 na Dolnym Śląsku.

Postępujące podziały Śląska dawały się odczuć szczególnie w jego opolskiej części. Zwłaszcza tu powstawały księstwa efemerydy, których żywotność była nieraz bardzo krótka, a powstanie wiązało się z rozgałęzieniem linii piastowskich. Nie były to w każdym razie księstwa dziedziczne. Dość powszechnym zjawiskiem stało się więc czasowe władanie danym terytorium. Kryterium podziału stanowiły - jak się wydaje - równość dochodów z poszczególnych części, a także względy prestiżowe. Wskazywałyby na to podziały znaczących (nieraz głównych) miast bądź zamków na części między pretendentów. Książę przejmujący władzę nad danym terytorium wyprowadzał od niego tytuł książęcy. Powstają wątpliwości co do prawnego charakteru części przynajmniej owych czasowych

tworów politycznych. Nie wypowiedzieli się, niestety, w tej sprawie w sposób ostateczny i kompleksowy historycy prawa.

Na Śląsku Opolskim doliczyć się można 7 księstw. Są to księstwa: opolskie, raciborskie, cieszyńskie, niemodlińskie, bytomsko-kozielskie, oświęcimskie i zatorskie. W 1337 r. księstwo raciborskie znalazło się pod władzą Przemyślidów opawskich. Z Górnym Śląskiem historycznie związana była Opawszczyzna, podległa od drugiej połowy XIII w. bocznej linii panujących w Czechach Przemyślidów. Wewnętrzne podziały objęły także i tę ziemię, na której wyodrębniły się linie: opawska, opawsko-głubczycka i opawsko-karniowsko-raciborska. W sumie na Opawszczyźnie doliczyć się można 29 męskich i 21 żeńskich członków bocznej linii pierwszej dynastii czeskiej - Przemyślidów.

Prezentowane opracowanie obejmuje historyczny Górny Śląsk wraz z ziemią opawską oraz te tereny, które do niego zostały przyłączone (chodzi tu głównie o część Małopolski w nie całkiem dla nas jasnych okolicznościach przyłączoną w 1177 lub 1179 r. do dzielnicy śląskiej). Są to więc tereny rozciągające się od tzw. przesieki śląskiej, oddzielającej Śląsk wrocławski od opolskiego, od Barda, mniej więcej wzdłuż Nysy Kłodzkiej i dalej Stobrawy, po Skawinkę na wschodzie i na północy po tereny późniejszego księstwa siewierskiego. Ziemie te pozostawały pod panowaniem książąt piastowskich, oprócz Opawszczyzny, która jako część Królestwa Czech pozostawała od drugiej połowy XIII wieku we władaniu bocznej linii panujących w Czechach Przemyślidów.

Władający na tych terenach książęta piastowscy wywodzili się od Mieszka Płatonogiego, syna pierwszego udzielnego księcia śląskiego Władysława Wygnańca, zaś Przemyślidzi od Mikołaja, nieprawego, ale legitymowanego syna władcy czeskiego Przemysła Otokara II. Sprawowali tu też rządy, głównie nad terytorium bytomsko-kozielskim, niektórzy książęta z linii oleśnickiej, również z tej racji ujęci w niniejszym wydawnictwie, podobnie jak inni jeszcze książęta, wyjątkowo i przez krótki zwykle okres rządzący jakąś częścią historycznego Górnego Śląska bądź ziemią z tą częścią Śląska związaną.

W opracowaniu oddawanym do rąk Czytelników nie znajdziemy biogramów wszystkich książąt, księżnych, żon owych książąt z terenów pozostających we władaniu Piastów górnośląskich i Przemyślidów opawskich. Głównym kryterium sporządzenia biogramu było zebranie podstawowego chociaż zasobu wiadomości na temat omawianej postaci, wychodzącego poza daty urodzin i zgonu oraz podstawowy wywód genealogiczny. Zamieszczono więc - zależnie od stopnia zachowania materiałów źródłowych - biogramy panujących na tym terenie książąt, a także niektórych przynajmniej przedstawicieli wspomnianych dynastii, mimo iż nie udało się im przejąć samodzielnych rządów, z różnych zresztą względów.

W miarę możliwości materiałowych uwzględniono także biogramy księżniczek górnośląskich, jak również żon wspomnianych książąt. Łącznie sporządzono 222 biogramy na 287 postaci ujętych w zestawieniach genealogicznych dołączonych do pracy. Nie mają więc biogramów osoby zmarłe w młodym wieku bądź dorosłe, o których źródła nie pozostawiły nam pewniejszych wiadomości. Podstawowe dane biograficzne o takich postaciach zamieszczono w biogramach ojca lub matki.

Należy podkreślić, że wiadomości o książętach Górnego Śląska są w sumie nieliczne, a luki w źródłach tak znaczne, iż czasem trudno nawet ustalić podstawowe fakty. Odnosi się to głównie do książąt i księżnych z księstw położonych bliżej wschodnich granic Śląska, zwłaszcza oświęcimskiego i zatorskiego. Już autor *Kroniki książąt polskich*, zapewne Piotr z Byczyny, stwierdzał z ubolewaniem, że brak mu było wiarygodnych informacji o książętach z terenów Opolszczyzny, tak iż miał kłopoty nawet z ustaleniem ich kolejności, a przecież *Kronika* ta powstała w Brzegu, zatem blisko ziem Górnego Śląska.

Książęta górnośląscy należeli na ogół do ubogich. Pauperyzacja ich postępowała tak, iż w XVI w. przykładowo książęta cieszyńscy z trudem utrzymywali się, tonąc w długach. Podobnie było w innych liniach. O pozycji poszczególnych książąt śląskich, a nawet całych linii, świadczą stosowane w źródłach zdrobnienia ich imion. Zdaniem K. Jasińskiego, takie formy imion wśród książąt górnośląskich były bodaj bardziej rozpowszechnione niż wynikałoby z zachowanych źródeł.

W tej części Śląska nie było znaczących ośrodków nauki. Te zaś, które zaczęły się rozwijać, upadły w XVI w. Biedni miejscowi książęta nie należeli do mecenasów kultury. Nie stać ich było na utrzymywanie ludzi pióra. Zabrakło zatem opisów dziejów i panowania władców górnośląskich sporządzonych przez miejscowych. Nie powstała żadna współczesna kronika obejmująca Piastów górnośląskich. Ludzie pióra działający na terenie Śląska Dolnego nie zawsze sięgali w swych wywodach do części opolskiej, a jeżeli już to czynili, ich opisy były bardzo ogólne. Wiadomości te wyraźnie wyczerpywały się wraz z rosnącym oddaleniem od centrów Dolnego Śląska. Widać to np. u Fryderyka Lichtensterna (Lucae). W sumie można powiedzieć, że ludzie pióra w sposób wysoce ograniczony zajmowali się zubożałymi i w przeważającej części niewiele znaczącymi książętami Śląska Opolskiego.

Jeżeli chodzi o Piastów górnośląskich, to niewątpliwie mamy o nich znacznie mniej opracowań w porównaniu z Piastami dolnośląskimi, tej ostatniej bowiem linii poświęcano zawsze więcej uwagi. Swoje monografie mają nieliczni tylko książęta bądź księżne. Niewiele też biogramów książąt i księżnych Górnego Śląska znaleźć można w *Polskim Słowniku Biograficznym*, podobnie jak w encyklopedycznych wydawnictwach niemieckich.

W tym miejscu nie będziemy omawiać literatury przedmiotu. Została ona obszernie zestawiona, podobnie jak podstawowe źródła, na końcu publikacji. Podkreślić należy, że jest to jedynie obszerny wybór, i to przede wszystkim nowszej literatury. Ogólnie tylko stwierdzić można, że podstawową pracą dotyczącą genealogii Piastów górnośląskich jest wydany stosunkowo niedawno (1977) trzeci tom pracy K. Jasińskiego *Rodowód Piastów śląskich*, obejmujący linie piastowskie wywodzące się od Mieszka Płatonogiego. Nie doczekali się natomiast pełnego opracowania genealogicznego Przemysłdzi opawscy. W jakimś stopniu funkcję tę spełniać może rozprawa F. Chocholatego *Genealogia opawských Přemyslovců. 1255-1525*, zamieszczona w wydawnictwie *Listy genealogické a heraldické společnosti v Praze*, 6. Řada (1978), a także znacznie wcześniejsze opracowanie F. Kopetzky'ego *Zur Geschichte und Genealogie Přemyslidischen Herzoge von Troppau*, opublikowane w czasopiśmie "Archiv für

österreichische Geschichte", Bd. CLI (1869). Do nielicznych ogólnych opracowań na temat Piastów górnośląskich należy praca G. Hausdorfa *Die Piasten Schlesiens* (Wrocław 1933). Są tam jednak ujęci jedynie książęta panujący, brak natomiast ich żon oraz córek, a także tych męskich potomków, którzy nie objęli tronu. Z jeszcze starszych opracowań wymienić należy pracę M. Bonieckiego *Książęta szląscy z domu Piastów* (Warszawa 1874).

Biogramy są dziełem kilku autorów. W ich opracowaniu wzięli udział: Antoni Barciak, Jerzy Horwat, Małgorzata Kaganiec, Jan Kwak, Bogdan Snoch, Przemysław Snoch, Jerzy Sperka, Erich Šefčík. Jeden biogram sporządziła Władysława Ślęzak. Biogramy są sygnowane inicjałami ich autorów.

Jest to wydawnictwo o charakterze informacyjnym i może być przydatne w procesie nauczania szkolnego, zwłaszcza z zakresu problematyki regionalnej. Jak już wspomniano, brakowało dotąd tego typu opracowania.

Autorzy starali się wykorzystać dotychczasowe ustalenia badaczy, w tym także publikacje najnowsze. W wielu wypadkach sięgnięto do źródeł, także tych, które dotąd nie były publikowane. Pozwoliło to, przynajmniej w kilku biogramach, na rewizję przyjmowanych dotąd w literaturze podstawowych dat z życia danych postaci.

W sumie praca ma jednak bardziej charakter słownikowy, co wyznaczyło konstrukcję, objętość i układ biogramów, które ułożone zostały alfabetycznie w kolejności dat śmierci przyjętych w historiografii - przede wszystkim w pracach K. Jasińskiego, F. Chocholatego, W. Wagnera, D. Schweinickie. Piastowie przemieszani zostali z Przemysłidami; w dołączonych wykazach zestawiono Przemysłidów i ich żony oraz Piastów górnośląskich i ich żony.

Przy doborze materiału ikonograficznego starano się na ogół kierować zasadą uwzględniania za- bytków nie eksponowanych dotąd w literaturze.

W tym miejscu poczuwamy się do miłego obowiązku złożenia serdecznych podziękowań Panu Profesorowi dr. hab. Kazimierzowi Jasińskiemu za podjęcie trudu recenzji naszego wydawnictwa. Głęboko wdzięczni jesteśmy za życzliwość, cenne rady i wskazówki Pana Profesora, za wnikliwą i jakże pomocną nam recenzję.

Antoni Barciak

